

[0085]**5. Forsidzje**

Hwa't him op 'e skiednis fan it Fryske wurd útjowt, sit der yn safier slim ta, dat er withoefaek mei de krapte fan boarnemateriael to rieden hat. Binammen by it sneupen nei it komôf fan forâldere wurden is er gauris oanwiisd op ien skriuwer, dy't út klearbare niget oan ús taeleigen in nijsgjirrige bineaming of sizwize foar de neiteam fêstlein hat. Hwat soe de hjoeddeiske ûndersiker dy opjeften út it forline jerne op

har bitroudens hifkje wolle! Soks slagget him lykwols mar inkeldris. Nim bygelyks it tiidwurd *forsidzje*, dat it nije wurdboek fan 'e Fr. Akademy mei rjocht en reden weilitten hat, om't it sa'n fyftich jier forlyn al net mear gongber wie. It stiet àl yn it Fr. Wb. fan Waling Dykstra ¹⁾, dy't der twa foarbylden fan jowt. Dit binne lykwols gjin fynplakken út printe teksten, mar birêste, lyk as de gearstallers oanjowe, op persoanlike oantekeningen fan Halbertsma. De iene notysje hat Dûmny Joast skreaun yn syn eigen eksemplaer fan Epkema syn wurdboek op Gysbert Japicx, de oare is to finen yn it fan him neilitten hânskrift A, dat letter ien fan 'e wichtichste boarnen foar Waling-om en syn meiwurkers wurde soe.

Nou kin men oer 't generael wol op Halbertsma oan. Mar inkeldris twivelet men, oft er in biskaet wurd wol út 'e folksmûle opheind of út âldere skriften optekene hat. My is alteast mar ien foarbyld bikend fan in Frysk wurd, dêr't mei wissigens fan sein wurde kin, dat it nei de wjerga yn in bisibbe sprake fan h i m s e l s foarme waerd Dit gefaer wankt leau'k net by *forsidzje* of - lyk as it yn 'e âldere stavering oerlevere is - : *forsidsje*, *forsydsje*. De útdrukkingen, dêr't Halbertsma dit verbum yn brûkt, dogge jin net ûneigen oan: *Hja is forsidge* (d.i. dea) en: *De Hynlipper dracht is alheel út Koldum forsidge* (d.w.s. weiwurden - fordwoun). Alle twivel wurdt lykwols oan 'e kant reage, as wy sjogge, dat deselde skriuwer *forsidzje* ek yn syn oersetting fan it Mattheus-evangeelje printsje lit. Yn hdst. 2:12 lêze wy by him: "Ind yn di droage throch goadlike ynjouwinge formoanne, dat hja naet nei Herodes to-bek géan moasten, *forsidden* hja lâns ien oare wei wer nei hjar lân ta"²⁾. (It is tige learsum, dit priuwke bibelfrysk út 'e 19de ieu ris mei de tekst fan ús offisiële Bibel to forlykjen. It ûnderskie tusken dy beide oersettingen op it stik fan 'e wurdkar komt dan dudlik út. Wumkes en Folkertsma skriuwe op dit plak: "En yn in dream troch godlike iepenbie-ring formoanne om net by Herodes werom to kommen, teagen hja in oare wei lâns wer nei har lân ta"³⁾. As Halbertsma, dy't in bulte flyt op 'e forfrysing fan it earste evangeelje dien hat, it tiidwurd *forsidzje* goedernôch achtet, dan meije wy dêr út opmeitsje, dat syn lânslju dy útdrukking noch fetsje koene. Oars hie er grif in oar synonym foar kar nommen.

De ôflieding fan *forsidzje* jowt ta gelok alhiel gjin swierrichheden. It Angelsaksysk, yn folle ding sa nei oan it Frysk bisibbe, koe allyksa dy gearstalling as *forsiðian* ⁴⁾ "forgean omkomme" Ienris treft men dy oan yn it forneamde epos Beowulf en wol yn it stik, dêr't de titelhelt syn striid ûnder wetter mei de mem fan it munster Grendel yn biskreaun wurdt:

1) W. Dykstra, Friesch Woordenboek I (1900), s. 415.

2) J.H. Halbertsma, Het evangelie van Mattheus vertaald in het Land-Friesch 1884, s. 10.

3) G.A. Wumkes, It nije testamint. Amsterdam 1933, s. 9.

4) J. Bosworth-T.Northcote Toller, An Anglo-Saxon Dictionary, 1882, s. 317. J.R. Clark Hall, A concise Anglo-Saxon Dictionary, 1916, s. 115.

Hœfde ðâ *forsîðod* sunu Ecgbêowes
 under gynne grund, Geata cempa,
 nemne him heað obyrne helpe gefremede,
 herenet hearde 5), ...

(Under de wide ierde soe de soan fan Ecgtheow,
 de strider fan 'e Goaten, doe omkommen wêze,
 as syn harnas him net hoede hie
 it sterke pânser, ...).

By dit tiidwurd *forsîðian* heart de haednamme *forsîð*, dy't "it forskieden, it forstjerren, de dea" bitsjut en b.g. yn 'e Angelsakyske Kronyk sa bitsjûge is, sôna æfter his *forsîðe* wæs ealra witenas gemôt on Oxnaforde ⁶⁾ fuort nei syn dea [t.w. nei it forstjerren fan kening Cnut yn 1036] wie der in gearkomste fan alle riedshearen to Oxford".

It grounwurd *-sidzje*, ags. *sîðian* "gean, reizgje, tsjen" hiene de germaenske talen suver allegearre hiem, fgl. âldsaks. *sîðon*⁷⁾, âldheechd. *sindôn*⁸⁾, âldnoarsk *sinna*⁹⁾. It is hjir it plak net foar útstapkes op it mêd fan 'e spraekleare, oars soe men by dit wurd wize kinne op it bikende forskynsel, dat de *n* foar spirant yn 'e "Ingweoanske" talen weiwurden is, nei't it foarôfgeande lûd rutsen wie.

Dit *-sidzje* is ôflaet fan in subst. âfrysk *sîth* "kear", ags. *sîð* "gong, reis, tocht, ûndernimmen; ôfreis, dea; wei, kear", âldsaks. *sið* "wei, reis, kear", âldheechd. *sind* wei, rjochting", âldnoarsk *sinn* "kear", *sinni* „reis, gong“, got. *sinþs* "gong, kear".

Mei it forheaksel *ge-* gearstald, komt dit *sîth* al yn iere tiden yn it Germaensk foar, fgl. ags. *gesið* "genoat, maet, kriichsman", âldsaks. *gesîð* "maet, selskipsman, folger, tsjinstman", âldheechd. *gisind* "folger, tsjinstman", âfrysk (dêr't *ge-* weiwurden is) *sîth* "genoat, maet, rjochter-mei, kollega", *afte siid* [fgl. holl. "echtgenote"] "wiif, frou" (b.g. yn 'e Aldfryske Houlikstaspraken III, 141, 151).

Dêrnjonken bistiet noch mei deselde bitsjuttingen fan "reisgenoat, maet, freon", mar neffens in oare stamklasse foarme: ags. *gesiða*, âldheechd. *gisindo*. âldnoarsk *sinni*, got. *gasiþa*, *gasiþja*.

De germaenske stamme **sinþ* - "gean" is yn in skier forline ûntstien út 'e yndogerm. basis **sent-* "de koerts sette, in wei ynslan". De dêrmei gearhingjende net-germaenske wurden sizze ús it measte net. Inkeld en allinne it âldierske *sêth* "wei, gong" helje ik hjir oan, wylst ik foar fierdere sibben folstean mei in forwizing nei de nije biwurking fan it Idg. etym. Wörterbuch fan Pokorny ¹⁰⁾. Hwa 't dit net bisette

5) Sjoch b.g. Fr. Klaeber, *Beowulf and the Fight at Finnsburg*, 1950, s. 58 (r. 1550 e. f.).

6) B. Thorpe, *The Anglo-Saxon Chronicle, according to the several original Authorities*, vol. I (1861), s. 293.

7) E.H. Sehart, *Vollständiges Wörterbuch zum Heliand und zur altsächsischen Genesis*, 1925, s. 462.

8) O. Schade, *Altdeutsches Wörterbuch II* (1872-1882), s. 765.

9) L. Heggstad, *Gamalnorsk Ordbok*, 1930, s. 580; G.T. Zoëga, *A concise Dictionary of Old Icelandic*, 1926, s. 360.

10) J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 10. Lieferung, 1956, s. 908.

kin, fynt syn gading ek by Kluge s. 253 (ûnder *Gesinde*) of by Franck-v. Wijk s. 196 (ûnder *gezin*).

Us *forsidzje* sit dus, sa't wy sjoen hawwe, goed yn it Germaensk biwoartele. Neffens it komôf kinne wy it wurdlik werjaen mei 'for-tsjen', dêr't de bitsjuttingen "ôfreizgje, forstjerre" en "forgean, weireitsje, weiwurde, fordwine" yn 'e foarbylden, dy't it Fr. Wb. fan Waling Dykstra út Halbertsma syn oantekeningen oanhellet, har fuort by oanslute.

W.J. Buma,